

KYMMENEN VUOTTA

Stakes, sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus täyttää 10 vuotta joulukuun 1. päivänä 2002. Stakes syntyi Lääkintöhallituksen ja Sosiaalhallituksen yhdistämisen tuloksena muodostuneen Sosiaali- ja terveyshallituksen puolitoistavuotisen toiminnan jälkeen. Onko jonkin keskuksen kymmenvuotispäivällä yleisempääkin merkitystä kuin iloiset juhlat talon sisällä? Voiko juhlivaa keskusta tarkastelemalla nähdä jotain yleisempää?

1990-luvun alun keskushallinnon uudistamistoimissa keskusvirastoista piti luovuttaman, valtaa piti delegoitaman alemmaksi. Ministeriöistä kaavailtiin pieniä sutjakoita strategisen päätöksenteon välineitä. Nopeassa tahdissa hävisivätkin Asuntohallitus, Rakennushallitus, Kouluhallitus, Ammattikasvatustahdus, Elinkeinohallitus, Työsuojeluhallitus, Vesi- ja ympäristöhallitus kuten Lääkintöhallitus ja Sosiaalhallitus, ja tilalle tehtiin kirjava joukko yhdistettyjä, yhtiötettyjä tai toiminnaltaan uudistettuja yksiköitä, jollei toimintoja kokonaan lakkautettu. Valtion henkilöstöä saatiin vähennettyä. Ministeriöt eivät pienentyneet. Syntyi suuri joukko pieniä virastoja ja laitoksia. Valvontaa ja normienantoa vähennettiin rajusti. Nyt, kymmenen vuotta myöhemmin, valtion puuttumista toivotaan taas sekä julkisuudessa että myös päättäjien keskuudessa.

Uusi keskushallinnon uudistamisen kierros on meneillään. Tavoitteena on ratkaista visainen pulma: nykyelämän kentät osuvat huonosti vanhan sektoroidun ministeriöhallinnon haltuun edes kansallisesti, saati sitten globalistuvassa taloudessa. Yritystoiminnan edistäminen tarvitsee kumppanikseen alue-, koulutus- ja työviranomaisia. Työelämän kehittäminen edellyttää toimia koulutuksessa, perhepolitiikassa ja työmarkkinakentässä sekä palveluissa. Sosiaalisilla ongelmilla on yhteytensä asumiseen, koulutukseen ja työhön. Terveydellä on liittymäkohtansa elinoloihin, asumiseen, liikenteeseen, ravitsemukseen, liikuntaan, työoloihin. Ja tutkimus- ja kehittämiss politiikka tehdään kaikkialla. Ministeriösektoreiden uudelleenjärjestäminen on paljon vaikeampaa kuin vanhojen keskusvirastojen ravistelu. Tulevassa hallitusohjelmassa rakennetaan ehkä hallitukselle hyvin resursoitu projektisalkku, jossa ministerivetoisesti ylitetään rajat horisontaalisin hankkein. Näiden tueksi tarvitaan sitten paljon tietoa, ymmärrystä, laaja-alaista hahmotusta siitä, mitä maassa oikein tapahtuu.

Kymmenen vuotta sitten Stakesin tehtäväksi määriteltiin sosiaali- ja terveysalan arviointi ja seuraaminen sekä tiedon ja osaamisen levittäminen. Vähitellen työtä alettiin kutsua informaatio-ohjaukseksi. Aluksi oli konseptina ylhäältä alas valuva tieto, joka muuttuu toiminnaksi, kuten Lääkintöhallituksen yleiskirjeiden uskottiin vaikuttaneen. Nykyisin ohjausta kutsutaan tieto-ohjaukseksi. Se on saanut uusia ulottuvuuksia ja monenlaisia keinoja. Kysymykset ovat samoja. Miten kunnat muuttavat toimintaansa? Mikä saa työntekijän tarttumaan uuteen tietoon? Miten ja keneltä opitaan? Miten työyhteisöissä päätöksiä tehdään? Millaista tietoa päättäjät tarvitsevat? Vastausten valikoima monipuolistuu.

Tieto ja oppiminen kulkevat monisuuntaisesti, hyvin paljon myös horisontaalisesti vertaisoppimisena. Suomalainen palvelurakenne on sosiaalishistoriallisen kehityksen tulos, eikä muutu nopeasti. Toimintojen kehittämiseen tarvitaan uudenlaisia välineitä, jotka vetoavat työntekijän tai päättäjän osaamiseen ja tietoon. On synnyttävä oikea kumppanuus, tasaveroinen ja asiasta oikeasti kiinnostunut partnerius, jotta tiedolla voisi vaikuttaa palvelujen kehittämisen tasolla.

Tutkimustiedon paikka muutoksessa on monimutkaisempi. Sektoritutkimuslaitosten alueena on päätöksenteon kannalta relevantti tutkimustoiminta. Stakesilla oli aluksi kirkasta osaamisesta, mutta jo pitkään osaamisemme taso on tunnustettu. Joskus yhden tutkimuksen tulokset leviävät päättäjien ja kansalaisten tietoisuuteen nopeasti ja muuttavat oikeasti asenteita ja päätöksiä. Joskus laaja ja pitkälinen tutkimustoiminta luo ymmärrystä ja siihen perustuvia toimintalinjoja, jotka ovat poliittiselle ja asenneilmapiirille täysin mahdollisia hyväksyttäväksi tänään. Tutkimustiedon ja päätöksenteon dialogi on aina luonteeltaan jännitteistä. Tutkijoiden on opittava tulkitsemaan työtänsä niin, että se voisi olla käytettävissä päätöksenteossa. Päättäjien on hyväksyttävä maailman moniselitteisyys: harva asia on kiteytettävissä on- ja off-vaihtoehtoihin. Tutkijoiden työn mitta ei ole se, miten paljon heitä siteerataan päätöksenteossa. Poliitikanteon valtuutus taas tulee kansalaisyhteiskunnalta eikä tieteelliseltä maailmalta.

Onko oletettavissa, että tutkimuksen, kehittämistyön, politiikan ja hallinnon yhteistyö tiivistyy ja roolit selkenevät? Havaintoesimerkkiämme Stakesia tarkastellen voisi ennakoida, että uusia haasteita on edessä. Suomi on kokonaisuudessaan niittänyt mainetta tutkimukseen panostavana yhteiskuntana, jolla on vastuullinen hyvinvointipolitiikka ja siksi edellytykset hyvään taloudelliseen kehitykseen. Tutkimus- ja kehittämistyön paikka hallinnon ja politiikan tukena ja rinnalla on vahva. Omalla hallinnonalallamme sektoritutkimus on ottanut paikkansa eikä tule sitä menettämään. Poliittiset paineet lisääntyvään valtion ääneen hyvinvointisektorilla ovat todellisia, ja niihin tullaan todennäköisesti reagoimaan. Jälleen kysytään tietoa ja osaamista. Poliittiset päättäjät tulevat olemaan entistä kiinnostuneempia tutkimus- ja kehittämistyöstä ja entistä herkempiä sen tulosten esiin tuomisen tavoille.

Yhteistyö tiivistyy – mutta entä roolit? Eri toimijoiden tehtävät muuttuvat jatkuvasti monimutkaistuvassa maailmassa. Tuoko pyrkimys horisontaalisuuteen mukanaan tiedon ohentumisen vaaran ja sekoittaa roolit entisestään? Stakesin näkökulmasta vankka pysyttäytyminen sosiaali- ja terveysalan osaamisessa on välttämätöntä. Se edellyttää hyvinvointi-käsitteen entistä selkeämpää jäsentämistä. Selvää on myös, että tieto-ohjauksen konseptia tulee kehittää ja monipuolistaa. Se on Stakesin yhä vahvistuvana tehtävänä tulevien vuosien aikana.

VAPPU TAIPALE